

PINTES GÁBOR

TÁVOKTATÁS – DIGITÁLIS OKTATÁS: MIÉRT, MIKÉNT, MERRE, MEDDIG...?

Amikor a Tisztelt olvasó lapozni kezdi a Katedra XXIX. évfolyamának első, azaz szeptemberi számát, már nem fog újdonságként hatni az az információ, mely ezen szócikk írásakor (2021. július utolsó napjai) még aránylag frissnek hatottak. Azt, hogy a pandémiának lesz harmadik hulláma, lehetett sejteni, ámde a szakemberek inkább szeptember végére, október elejére prognosztizálták eljövételét. Ezzel szemben 2021. július 28-án minden mérvadó sajtóorgánium közölte a „nagy” hírt, tudniillik, az aktuális adatok alapján már hivatalosan is megérkezett a világméretű immáron harmadik hulláma. A Katedra hasábjain és egy nevelésről/oktatásról szóló tanulmányban nem szándékozom vakcinációs elméletekkel és gyakorlatokkal foglalkozni. Sokkal inkább azzal, ami jelentős mértékben határozta meg a világméretű első két hullámát – az intézményes (iskolai) nevelés és oktatás terén. Kívánnám, hogy ne legyen igazam, de mégis tartok tőle, hogy sok esetben még a további hullámoknak is velejárója lesz a klasszikus jelenléti oktatás beszüntetése és ezzel párhuzamosan átmenet a távoktatás/digitális oktatás valóságába.

KIINDULÓPONTOK ÉS HELYZET-ELEMZÉS

Gondolom, az szinte mindenki számára nyilvánvaló, hogy a táv- és digitális oktatás koncepciója nem a ko-

ronavírus világméretűével és az azzal kapcsolatos nevelési/oktatási korlátozásokkal függ össze. Ráadásul még azt is megjegyezhetjük, hogy nem egyéb vész- és korlátozó körülmények és intézkedések miatt történt kidolgozásra és gyakorlati alkalmazásra. Az, ami ma tényleges távoktatásnak tekinthető, mindenképpen összefügg az új technológiák, az internet és a digitalizáció fejlődésével. S még egy lényeges mozzanattal, konkrétan, a felsőoktatás egyre szélesebb körű térnyerésével. Jó néhány, klasszikusnak mondható általános didaktikai és pedagógiai szakkönyvet tanulmányozva juthatunk el arra a megállapításra, hogy a nyitott és távoktatás elméletét és gyakorlatát elsősorban a felnőttoktatás számára „találták” ki és kezdték alkalmazni a gyakorlatban. Többek között a Falus Iván által szerkesztett *Didaktikában* (2003), Ivan Turek *Didaktikájában* (2008) és Geoff Petty *Teaching Today: A Practical Guide* (2014) alapműnek számító publikációjában olyan tanítási és tanulási koncepciót, stratégiát és metodikát említenek, melyek segíthetnek orvosolni és kiküszöbölni a felnőttoktatással összefüggésbe hozható idő- és térbeli, oktatásszervezési, anyagi és személyre szabott és szabható akadályokat, problémákat. Ily módon nyílt meg a felsőoktatás (és egyben a felnőttoktatás is) egyre szélesebb tömegek előtt, melynek be- és kilépő korhatára lényegesen kitolódott. Felfelé. Ez kihangsúlyozandó. Ugyanis mind-

az, ami a távoktatás kezdeti (a 20. század hetvenes éveitől kezdődően) gondolatától egészen napjainkig jellemzi és feltételezi annak hatékonyságát és sikerét, jelentős mértékben összefügg a „képzendő” és „oktatott” célcsoport életkorától, fejlettségétől, tapasztalatától, belső motiváltságától, fegyelmetől. A távoktatás lényege abban áll(t), hogy a klasszikus módon csak nehezen elérhető és megvalósítható felnőttoktatásnak (amelybe beleértjük a felsőoktatást is) új formát és módot találjanak. Ehhez nyújt(ott) óriási segítséget az ICT rohamos fejlődése és a digitális edukációs tartalmak robbanásszerű elterjedése. Mindennek, természetesen, feltétele az oktató/képző személy időszerű metodikai felkészültsége is, ami alatt azt értem, hogy képes a klasszikus, jelenléti oktatással közel megegyező célokat teljesen más eljárások, metodikák segítségével elérni, ill. redefiniálni az egyirányú oktatás archaikus paradigmáját egy személyre szabott és a kornak, elvárásoknak megfelelő tanítási-tanulási stratégiává, metodikává. Kritikai szemmel meg kell jegyezmem, hogy a pandémia (2020 márciusa) előtti időszakra a mi felsőoktatásunkra sem volt jellemző a táv- és digitális oktatás alkalmazása. Az online technológiák többé-kevésbé rendelkezésre álltak, s a digitális tartalom problémája se lett volna leküzdhetetlen. A gond inkább a jelentős volumenű szemléletváltásban lakozhat(ott), amely szerint teljes mértékben át kellett volna gon-

dolni és értelmezni sok mindent abból, ahogy és amiért tettünk azelőtt. Tudom, közhelynek hangzik, mégis úgy hiszem és tapasztalom, hogy a szokás, a sok éves-évtizedes beidegződések döntő (gyakran visszatartó) erővel bírnak. Már közel másfél éve viszont azt mondogatjuk hol hangosabban, hol csendesebben, hogy a világjárvány lecsengése után semmi sem lesz olyan, mint azelőtt. Osztom ezt a nézetet. A kérdés az, hogy mit (pozitív) tudunk átmenteni ebből az időszakból a jövőbe, amikor nem kényszerből, hanem meggyőződésből kezdünk valami újba.

MIKÉNT ALKALMAZZUK/ ALKALMAZTUK A TÁVOKTATÁST?

A fenti gondolatokra csatlakozva jegyzem meg, hogy az a táv- és digitális oktatás, amit 2020 márciusától alkalmazunk az alapiskola első osztályától egészen a doktori (PhD) képzésig, leginkább, sőt szinte kizárólag kényszer által motivált. S egyben az is nagy gond az egésszel, hogy miért is nem alkalmazunk tényleges táv- és digitális oktatást.

A pandémia első hullámakor (iskolai oktatásra vetítve 2020 márciusától csaknem június végéig), mondhatni, „mélyütésként” érte az iskolákat a jelenléti oktatás megszakítása. Szerencsére a technológiák nagyjából rendelkezésre álltak, azonban ezen a téren is jelentős regionális különbségek adódtak. Az oktatásügyi minisztérium több felmérést is végzett annak megállapítása céljából, miként is folyt ezen időszakban a táv- és digitális oktatás. Az alkalmazott megoldások tárháza meglehetősen színes volt, és ebben nemcsak regionális, de intézményi, tantárgyi és személyi sajátosságok is közrejátszottak. Volt, ahol nagyszerűen és aránylag rövid idő alatt voltak képesek átállni a (kényszerű) innovációra, máshol ez dőcögősebben ment, s volt, ahol megállt az élet. Az első hullám nagy tapasztalata volt az is, hogy a klasszikus didaktikai háromszöget (tanár – diák – tartalom) ki kellett egészíteni az oktatási és tanulási technológiák és stratégiák pólusával. Technológia alatt persze nem csak az ICT-t értem, de mindazon módszertani tudást, tapasztalatot és innovációt, mely elengedhetetlen volt a megfelelő tech-

nikai háttér mellett egy teljesen új tanítási-tanulási világba helyezni át mindazt, ami addig az iskola falai között folyt. A következő nagy tapasztalat pedig az volt, hogy semmi sem megy olyan könnyen és gördülékenyen, mint azt elsőre hinnénk. És beleestünk egy óriási hibába – elhittük, hogy mindez már mögöttünk van, holott a digitális- és távoktatás a második hullám alatt sokkal erősebben köszönt vissza.

Igaz, ami igaz, hittük is meg nem is, hogy lesz ennek folytatása. S lett – és nem is akármilyen. Pár hét telt el az új iskolai (akadémiai) évből, és október elején ugyanott voltunk, ahol júniusban már nem akartunk lenni. Közel félévnyi tapasztalattal a hátunk mögött sokan hitték (és máig hiszik), hogy tudják, mit és hogyan kell tenni eme megváltozott körülmények között. Tapasztalatom viszont inkább az, hogy leggyakrabban jól becsaptuk önmagunkat. De úgy, hogy gyakran nem is tudtunk róla, ill. csak nagyon keveset tehetünk volna azért, hogy mindez másképp történjen és alakuljon. Ne haragudjon meg most rám senki, de az ideális (ami a gyakorlatban nem létezik) az lett volna, ha szabadságot, kirándulást, pihenést félretéve minden egyes tanár, tantárgybizottság, tanári kar, módszertani központok... azon kezdtek volna el dolgozni, hogy az esetleges második hullámra miként lehetne jobban felkészülni és előkészíteni a tényleges táv- és digitális oktatást. Ez csak nagyon kevés helyen vagy sehol sem történt meg. Mindez valahol érthető is, és kevesen vádolhatók ennek elmulasztásával. A tény viszont az, hogy a pandémia második hullámának kezdetekor majdnem ugyanannyira felkészületlenek voltunk, mint hét hónappal korábban. Gondolom, most sokan tiltakoznak, mivel már tudták használni az Edupage-et, a MS Teams-t, a Zoom-ot s megannyi más platformot. Az eredmény viszont az lett, hogy a maximum, amit az iskolai oktatás megmentéséért tenni tudtunk, az volt, hogy a digitális – táv – online technológiát ráhelyeztük arra a tartalomra, azokra a módszerekre, formákra, órarendre, mely alapvetően az iskolai (fizikai értelemben) vett nevelő-oktató munkához lett kitalálva – nagyvonalakban még Comenius idejében. Ha valaki tényleg elhitte, hogy ezt jelenti a táv- és digitális oktatás, elég nagyot tévedett. Csapó

Benő (Eduline, 2021) mellett számos más kutató és oktatásügyi szakember osztja azt a véleményt, hogy a mögöttünk tudott időszaknak a veszteségeit jelenleg még fel sem tudjuk mérni és hosszantartó hatása lesz, amely mind a kognitív, mind az affektív szférában feltételezett „veszteségeket” is magába foglalja. Kutatóként lubickolnom kellett volna ezen időszakban, ugyanis ideális kutatási témát kínált a pandémia. A valóság viszont kijózanító volt és tényleges kutatásokra nem nagyon adott lehetőséget. Az edukációs kutatás egyik sajátossága, hogy leggyakrabban nem laboratóriumi körülmények között kutatja azt, ami a kutatás tárgyát és értelmét képezi. A mi esetünkben viszont inkább „túlzottságról” szólt az innovatív táv- és digitális oktatás bevezetése és alkalmazása, semmint előre elhatározott és újító szándékú stratégiáról.

S úgy gondolom, hogy leginkább ez lehetett az oka annak, hogy a magunk mögött hagyott időszakra szívesebben tekintettünk úgy, hogy „de jó, hogy már mögöttünk van” és „soha többé nem kérünk ilyesimből”. Újításoknál, innováció bevezetésénél nem ez szokott lenni az ember érzése. Amennyiben most végigvinnénk és elemeznénk, hogy az intézményes oktatás (távnevelésről igazán nehéz lenne beszélni) egyes szintjein mennyire volt hatékony és elfogadható a táv- és digitális oktatás, túl sok pozitívumot nem találunk. Szerencsére az óvoda nem is próbálkozott efféle megoldással. Az alapiskola alsó tagozatán, kiváltképp az első évfolyamban domborodott ki az iskola és a tanító hiánya, és kergette sokszor örületbe és reménytelen helyzetbe a szülőket az, hogy az online téren és időn kívül mi mindenre van még szüksége a gyermeknek. Olyasmire, amit a táv- és digitális oktatás képtelen helyettesíteni és nyújtani. Hasonló módon folytathatnánk a sort egyre feljebb, és jutnánk arra a következtetésre, hogy az életkor, a tanulási tapasztalat, a motiváció, a belülről fakadó érdeklődés, aktivitás, fegyelem és önállóság óriási szerepet tölt be a megváltozott körülmények és stratégiák minél hatékonyabb alkalmazásakor. Ezek inkább (fejlődés)lélektani tényezők, de alapvetően befolyásolják azt is, hogy kivel (diákkal – tanárral), miért, mit és hogyan lehet tervezni és megvalósítani.

MEDDIG TARTHATÓ FENT A (PANDÉMIA MÁSODIK HULLÁMÁBAN ALKALMAZOTT) JELEN ÁLLAPOT, ÉS MIT ADOTT NEKÜNK MINDEZ A „POST-PANDÉMIÁS” IDŐSZAKRA?

Azért, hogy ne csak a veszteségekről, elkövetett hibákról tegyünk említést, nézzük, mit is tudunk kezdeni mindazon tapasztalattal, mellyel a közel másfél évben gazdagodtunk! Még akkor is, ha nyilvánvalóan kényszerből kellett új platformokhoz, formákhoz, metodikákhoz nyúlunk, vitathatatlan tény, hogy olyan világba cseppenünk és kezdünk napi szinten létezni, ami addig (mondhatni) csak az elmélet szintjén létezett (sokaknál). Tény az is, hogy ezek a platformok, eszközök és innovatív megoldások mára sokkal közelebb állnak hozzánk, és szerencsés esetben nem kell „forradalmi” utat bejárnunk azok általános alkalmazásához, a mindennapi edukációs folyamatba való beépítéséhez. Azt viszont mindenképpen tisztázni kell, hogy a klasszikus és a korábban megszokott részegységek (értem ez alatt a célokat, tartalmat, módszereket, formákat...) csupán online térbe való áthelyezésével sokat nem érünk el, és ez nem fog jelenteni semmiféle konkrét innovációt. A változtatást mindig az alapoktól, kiindulópontoktól kell kezdeni. Szükségszerű átgondolni elsősorban azt, hogy a táv- és digitális oktatással tarthatók-e mindazon célok, melyeket a jelenléti edukáció tervezésekor határozunk meg. Szilárd meggyőződés, hogy nem, mivel a nevelési komponens nagyrészt elvész/ megsemmisül a távoktatás során, jobban mondva nincs szinte semmilyen lehetőség nevelési célok elérésére és komplex személyiség- és jellemnevelésre. Emiatt szükséges módosítani a képzés/oktatás céljait is, amelyben egyértelműen a kognitív komponens fog dominálni. Azt, hogy ez nem felel meg teljes mértékben az általánosságban vett közoktatás filozófiájának, el kell fogadnunk tényként. Éppen ezért fejtettem ki azt, hogy a táv- és digitális oktatás elsősorban a felnőttoktatás színterére összpontosít, és (korban) minél lejjebb megyünk az egyes szinteken, annál inkább fogjuk érezni annak korlátait, beszűkült lehetőségeit. A módosított (gyakran jelentősen redukált) célokból következik az a

tartalom, mellyel ilyen körülmények között dolgozni fogunk. Itt mindenképpen hangsúlyoznám annak a „ballasztnak” az elhagyását, mellyel nem tudunk konkrét eredményeket elérni. A tartalom digitalizált formája magától értetendő, és elengedhetetlen olyan digitális tartalmakat is bevonni a képzés és az oktatás folyamatába, melyek ezidáig inkább csak kiegészítő színfoltjai voltak ennek a folyamatoknak. Kulcsfontosságú eleme a táv- és digitális oktatásnak a szervezés és a metodika teljes mértékű átértékelése és átdolgozása. Ahogy azt már korábban említettem, a hagyományos 45 perces – igaz, online – órákkal és hagyományos értelemben vett órarenddel nem lehet táv- és digitális oktatást megvalósítani. Az eszközök kérdését talán már említenem sem kell, mivel az online tér eleve meghatározza annak lehetőségeit, de egyben korlátait is. Mindebből az következik, hogy a tényleges táv- és digitális oktatásnál legjobb, ha szakítunk a korábbi beidegződéseinkkel, gyakran elvárásainkkal is. Az efféle folyamat megtervezése alapvetően kihat a későbbi hatékonyság mértékére. Leginkább azért, mivel egy merőben új és eddig nagyon be nem járatott képzési/oktatási, s ezzel együtt tanítási/tanulási folyamatról van szó. Többször hangsúlyoztam már, hogy a célok kerülnek először is fókuszba. Nincs értelme olyan célokat követni, melyek elérése utópiának számít a táv- és digitális oktatás alkalmazásakor. Eből kiindulva olyan nagyobb egységek, modulok meghatározására van szükség, melyeket aztán különböző és a szokásostól jelentős mértékben eltérő metodikákkal, tartalommal, tanítási/tanulási stratégiákkal lehet elérni. Mindehhez rendelkezésünkre áll egy sor, már kidolgozott és igazolt koncepció és stratégia, melyeket a táv- és digitális oktatás körülményeihez kell igazítani és nem utolsósorban helyesen alkalmazni. Példaként említhetem a projektoktatás általános és nagyon gyakori rossz alkalmazását – amely egyébként, megfelelően használva, kitűnő részét képezhetné a táv- és digitális oktatásnak. A tényleges projektoktatástól fényévekre van az a hibás gyakorlat, hogy a diák kap egy témát, otthon kinyomtatja az első keresési találat szövegét és képeit, kiollózza és felragasztja egy A4-es vagy A3-as rajzlapra, majd ezt megpróbálja felolvasni az órán. A pedagógus

részéről elengedhetetlen a minőségi elméleti alapoás és az innovatív technikák és stratégiák gyakorlati próbája. Ennek eredményeként jut(hat) el a pedagógus olyan alternatív tanítási stratégiákhoz, melyeket a megfelelő helyzetben alkalmazni tud, ill. alkalmaznia kell.

Mindez viszont egy hosszú és átgondolt folyamat része kell, hogy legyen. A tavaly márciusban kezdődő (vész)helyzet sok mindenre nem adott elegendő időt, lehetőséget egy komplex stratégia kidolgozásához. Amennyiben mindez csak arra kell és arra jó, hogy a jelenléti oktatás kényszerű alternatívája legyen, nem jutunk előre egy lépést sem. Pedig szilárd meggyőződés, hogy a táv- és digitális oktatásra nem csak a pandémia ideje alatt van/lesz szükség, hiszen megfelelő tervezéssel, előkészítéssel és alkalmazással valós kiegészítéssel, párhuzama, ill. alternatívája lehet a hagyományos jelenléti oktatásnak. Azt viszont, hogy a táv- és digitális oktatásnak is vannak korlátai, már az alkalmazásának tervezésekor tudatosítanunk kell. Mindez nem egy csodaszer, sokkal inkább egy innovatív stratégia, mely az elmúlt másfél évben félre lett definiálva és értelmezve. Az okokat értjük, nem volt nagyon más választásunk. Most viszont lehetőségünk van méríteni a hirtelen jött és nem várt tapasztalatokból, és kijavítani mindazt, amit tévesen alkalmaztunk.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Eduline/Csapó Benő (2021): *Az SZTE kutatója szerint a digitális oktatás miatt még több lehet a funkcionális analfabéta a diákok között.* https://eduline.hu/kozoktatasi/20210621_digitalis_oktatasi_lemaradasok (Letöltés ideje: 2021. július 29.)
- Johnston, Marilyn A. (1997): *Contradictions in Collaboration: New Thinking on School/University Partnerships.* Teachers College Press, ISBN 978-08-0773-656-2.
- Petty Geoff (2014): *Teaching Today a Practical Guide.* Oxford, Oxford University Press, ISBN 978-14-0852-314-8.
- Réthy Endréné (2003): *Oktatáselméleti irányzatok.* In: Falus Iván (szerk.): *Didaktika – Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1–22., ISBN 978-96-3191-128-2.
- Turek Ivan (2014): *Didaktika.* Bratislava, Wolters Kluwer, ISBN 978-80-8168-004-5.